

Globalizáció a 21. században

Bevezetés

Globalization in the 21st Century

Introduction

Halmai Péter¹ – Csaba László²

¹ az MTA rendes tagja, egyetemi tanár, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Közgazdaságtan Tanszék, Budapest;
Nemzeti Közszoigalati Egyetem Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar Közpénzügyi Tanszék, Budapest;
az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának elnöke
Halmai.Peter@uni-nke.hu

² az MTA rendes tagja, professor emeritus, Közép-európai Egyetem, Bécs, Ausztria;
Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest
Csabal@ceu.edu

A globalizáció mélyreható, az egyes nemzeti társadalmakat és gazdaságokat, illetve a világ nagy régióit átformáló történelmi folyamat. Alapját a világgazdaság kialakulása képezi. Kibontakozása és elmélyülése a 20. században, különösképpen annak második felében ment végbe.

Az 1980-as évek végének történelmi jelentőségű változásai, a piacgazdaság és a parlamentáris demokrácia győzelme a rendszerváltó egykori szocialista országokban egyúttal a hiperglobalizáció időszakának kezdetét képezte. Tovább folytatódott a világkereskedelem arányának bővülése a világ GDP-ben. E dinamikát felülmúlóan nőtték a határokat átlépő pénz- és tőkeáramlások. Az outsourcing, a globális értékláncok keretében megvalósuló kiszervezés mértéke – az 1970-es évektől kezdődő irányzat – erőteljesen megnőtt. Mindez az újonnan iparosodó országok modernizációját, egyidejűleg százmilliók mélyszegénységből történő kiemelkedését, egyre inkább a közép-rétegek kialakulását mozdította elő.

A globalizáció meghatározó mozzanatai a globális gazdaság egyes alkotóelemeit összekötő áramlások és hálózatok (Bhagwati 2007). A 2008–2009. évi nagy pénzügyi és gazdasági krízis után a termékek kereskedelmi áramlása és a nemzetközi pénzügyi áramlások dinamikája átmenetileg megtört. Egyidejűleg megtorpant a kiszervezés folyamata. Napirendre került az értékláncok átalakításának, újjászervezésének az igénye. Előbbi tényezők további impulzusokat kaptak az újabb külső, közöttük geopolitikai és pandémiás sokkok következtében. Az egymást erősítő sokkok miatt a legutóbbi évek folyamatait gyakran polikrizisként jellemzik. A változásokat sokan a globalizáció megtorpanásaként értékelik. A jelenlegi és a következő időszak tartalmát tekintve elterjedt a deglobalizáció hipotézise.

Alapvető, multidiszciplináris keretek között is választ igénylő kérdések: mi jellemzi a globalizáció folyamatát korunkban, hogyan hatnak arra a jelenlegi és a jövőbeni fő kihívások, melyek a globalizáció várható kilátásai, fennáll, vagy kialakulhat-e deglobalizáció, e változások hogyan hatnak a multilaterális intézményi és szabályozási rendszerre? A releváns kérdések sora folytatható.

A következő tanulmányok szerzői – fenti kérdésekre is választ keresve – a globalizáció egyes alapvető fontosságú társadalomtudományi dimenzióit tekintik át. A tanulmányok a társadalomtudomány művelőin túl a szélesebb tudományos közönség, illetve az érdeklődő nagyközönség számára is lényeges témaköröket vizsgálnak a társadalomtudományok módszertani keretei között, ám nem csak annak művelői számára érthető módon.

A globalizáció hagyományos tényezőinek a dinamikája a korábbi évtizedekhez képest némileg valóban mérséklődött. Másik oldalról tekintve: magas szinten stabilizálódott, miközben a globalizáció folyamatának *új hajtóerői a szolgáltatások és az immateriális javak* (köztük a szellemi tulajdonjog, az adatok és információk) *áramlásának erőteljes dinamikája* lettek.

A globalizáció a modern kori gazdaságtörténet kisszámú, valóban korszakos folyamatának egyike: *hosszú távon érvényesülő trend, ami különféle ellenhatások közepette feltartóztathatatlan* (Hopkins 2002; Baldwin 2019). A deglobalizációs tendenciák ellenére a világ kereskedelmi és pénzügyi összefonódása továbbra is magas szintű.

A *kereskedelem* változatlanul a globalizáció alapvető színtere. Erősödő kereskedelmi korlátozások és/vagy magasabb kereskedelempolitikai bizonytalanság növekvő *globális fragmentációt* eredményezhetnek. A globális gazdaság viszonylag erős szét-töredezettsége – mértékétől függően – állandósuló globális kibocsátási veszteséghez vezetne.

Számos alapvető tényező, geopolitikai összefüggések, a járvány vagy a klímaváltozással kapcsolatos vállalások kezelésének a szükségessége a politikákat a globális *értékláncok* újrendezésének igényéhez vezethetik. Ugyanakkor a korábbinál rövidebb, kevésbé sebezhető értékláncok kiépítése önmagában aligha tekinthető deglobalizációnak.

E folyamatokat Halmai Péter, a témakörhöz kapcsolódó közgazdaságtani és politikatudományi elméleteket Csaba László és Bayer József tanulmánya tárgyalja részletesen.

Nagy figyelmet igényelnek a globalizációs, közöttük az elosztással, a növekvő egyenlőtlenséggel kapcsolatos viták (Milanović 2016). E viták során alapvető kérdés: a globalizáció feltételezett vagy pedig valóságos következményei állnak-e középpontban. Egyes vitatott tényezőknek meghatározó szerepük lehet a populista globalizációellenes kampányokban (Rodrik 2018). *A populizmus és a protekcionizmus egymással szoros szimbiózisban, együttesen fejtik ki a nemzetközi kereskedelem és a multilaterális együttműködés eddigi rendszerét romboló hatásukat.*

A globalizáció a korszerű értelmezés szerint *globális, illetve* előbbi keretei között egyben *regionális integráció*. A regionális integráció meghatározó jelentőségű elméleteit Palánkai Tibor tanulmánya¹ tekinti át (Palánkai 2025). A globalizáció és az európai integráció kölcsönös összefüggéseit Bayer József, Csaba László, Halmai Péter és Vékás Lajos tanulmányai érintik (Bayer 2025; Csaba 2025a; Halmai 2025; Vékás 2025).

Izgalmas, a hagyományos jogdogmatika keretein túlmutató kérdések merülnek fel a globalizáció jogtudományi dimenziójában. Vékás Lajos a nemzetközi áramlásokhoz szorosan kapcsolódó nemzetközi magánjog legújabb fejlődési irányzatait exponálja a globalizáció nézőpontjából, előbbihez kapcsolva az európai uniós jog fejlődését is. Lamm Vanda pedig a globalizáció és az emberi jogok összefüggéseit tekinti át (Lamm 2025).

Végül különleges figyelmet igényelnek a globalizáció és a demográfiai folyamatok kapcsolódásai. E kivételesen fontos témakört Spéder Zsolt tanulmánya Európára koncentrálna vizsgálja (Spéder 2025). A globalizáció, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok intenzitásának növekedése a termékenységet és a halandóságot áttételesen érinti, közvetlen, erőteljesebb hatása a migrációs mozgásokban nyilvánulhat meg.

Az új, többpólusú világrend igénye egyes szereplők (például a fejlett országokkal történő együttműködésből kizárt országok vezetői) részéről valójában a multilateralizmus, a szabályokon alapuló nemzetközi rend teljes elvetését feltételezi. Valójában a multipoláris struktúra sem működhet a kölcsönösen elfogadott szabályokon alapuló multilaterális intézmények, szabályok, sőt kormányzás nélkül.

A legnagyobb veszélyt a globalizációellenes, a fragmentációt erősítő gazdaságpolitikák² jelenthetik. A protekcionizmus felerősödése, a nem vámjellegű korlátozások és a kereskedelmi diszkrimináció felerősödése a fejlődést akadályozó irányzatok. A technológia hajtotta globalizáció vadhajtásainak kezeléséhez globális politikai lépésekre is szükség lenne. Ám a globalizáció megállítását hirdető populisták egyik fő üzenete valójában a nemzetközi politikai együttműködés elvetése.

A multilaterális szabályok és intézmények kiépítése és erősítése a globális integráció további elmélyülésének előfeltételei. Ugyanakkor a nemzetállamoknak, illetve az őket tömörítő regionális integrációknak számos eszköze lehet a folyamatok befolyásolására, a kockázatok csökkentésére.

Abban a reményben ajánljuk e tematikus blokkot az olvasók számára, hogy az körünk egyik leginkább alapvető, kivételesen bonyolult és időszerű témaköréről átfogó, érdemi és elgondolkodtató képet nyújthat az érdeklődők számára.

¹ Gondolatainak inspiráló hatását a Nagy Sándor Gyula szerkesztette új, Palánkai Tibornak ajánlott nemzetközi kötet is jelezheti, amelynek középpontjában a globális összehasonlító integrációelmélet számszerűsítése áll (Nagy 2025).

² Az illiberális gazdaságpolitikákról lásd Csaba (2025b).

Irodalomjegyzék

- Baldwin, Richard (2019). *The Globotics Upheaval: Globalisation, Robotics and the Future of Work*. Oxford: Oxford University Press.
- Bayer József (2025). „A deglobalizáció határai”. *Magyar Tudomány*, 186/10, 1927–1935.
- Bhagwati, Jagdish (2007). *In Defense of Globalization. With a New Afterword*. New York, NY: Oxford University Press.
- Csaba László (2025a). „Globalizáció és közgazdaságtan”. *Magyar Tudomány*, 186/10, 1911–1919.
- Csaba László (2025b). „A globális illiberalizmus arculatai”. In: Szanyi Miklós – Szunomár Ágnes – Török Ádám, szerk. *Tények és töréspontok VII*. Budapest: Akadémiai Kiadó (megjelenés alatt).
- Halmai Péter (2025). „Globalizáció vagy deglobalizáció?” *Magyar Tudomány*, 186/10, 1898–1910.
- Hopkins, Anthony G., szerk. (2002). *Globalization in World History*. New York, NY: W. W. Norton.
- Lamm Vanda (2025). „Emberi jogok a globalizálódó világban”. *Magyar Tudomány*, 186/10, 1944–1953.
- Milanović, Branko (2016). *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Nagy, Sándor Gyula, szerk. (2025). *The Economics of Regional Integration*. Abingdon, NY: Routledge.
- Rodrik, Dani (2018). „Populism and the Economics of Globalization”. *Journal of International Business Policy*, 1/1–2, 12–33. <https://doi.org/10.1057/s42214-018-0001-4>.
- Spéder Zsolt (2025). „Európa törékeny népesedési helyzete a globális világban”. *Magyar Tudomány*, 186/10, 1954–1965.
- Vékás Lajos (2025). „Globalizáció és nemzetközi magánjog”. *Magyar Tudomány*, 186/10, 1936–1943.